

Vadlīnijas “atvērts pēc noklusējuma” principa ieviešanai

Vadlīnijas izveidotas pamatojoties uz Ministru kabineta 2019. gada 20. augustā apstiprinātā informatīvā ziņojuma “[Latvijas atvērto datu stratēģija](#)” (turpmāk — Stratēģija) rīcības plāna īstenošanas 1. punktu: Izstrādāt visaptverošas vadlīnijas datu identificēšanai, klasificēšanai un atvēršanai, tādā veidā ieviešot principu “atvērts pēc noklusējuma”, kā arī rīcības plāna 2. punktu “Izstrādāt instrukciju prioritāri atveramo datu identificēšanai, klasificēšanai un atvēršanai”, kas vadlīniju viedā pieejama Latvijas Atvērto datu portālā [data.gov.lv](#).

1. Atvērts pēc noklusējuma un atvērtie dati

1.1. Kāpēc “atvērts pēc noklusējuma”?

Latvijas atvērto datu stratēģija paredz valsts pārvaldē iesviest “atvērts pēc noklusējuma” principu. Stratēģija izstrādāta, balstoties uz [valdības rīcības plānā](#) noteikto prioritāti – “ieviesīsim datu atvērtības principu – atvērts ir viss, izņēmumi ir jāpamato”.

Saskaņā ar [Latvijas valsts pārvaldes vērtības un ētikas principiem](#), viena no valsts vērtībām ir tāda valsts pārvalde, kas ir **atklāta un sabiedrībai pieejama**. Valsts apzinās un atbalsta to, ka sabiedrībai nepieciešama informācija par valsts pārvaldes darbu un pakalpojumiem, viegli pieejamā un saprotamā veidā.

Ja informācija ir pieejama, tā dod sabiedrībai iespēju analizēt datus, no datiem veidot jaunus produktus, pakalpojumus un pētījumus, kā arī iesaistīties valsts pārvaldības procesu uzlabošanā, mazinot korupcijas riskus un veicinot uzticēšanos valsts pārvaldei.

“Atvērts pēc noklusējuma” domāšanas veids ir atklātas un pieejamas valsts pārvaldes pamatā, tā īstenošana nozīmē organizēt valsts pārvaldes darbu tā, ka visa informācija, kura netiek īpaši aizsargāta¹ ir pieejama sabiedrībai ērtā veidā. Princips attiecas uz elektroniski uzkrāto informāciju un tām iestādēm un organizācijām, kas īsteno pārvaldes funkcijas un uzdevumus. Lai ieviestu “atvērts pēc noklusējuma” principu, nepieciešams:

- 1) Izvērtēt iestādes rīcībā esošo informāciju un tās publicēšanas praksi, izveidot šobrīd nepublicējamās informācijas, kas varētu būt saistoša un noderīga sabiedrībai, publicēšanas plānu. (informācijas izvērtēšanu veic atbilstoši šo vadlīniju 2. nodaļā noteiktajām datu kopu pazīmēm);
- 2) Informācijai nodrošināt piekļuvi atvērto datu veidā — tiešsaistē, rediģējamos formātos, bez maksas un piekļuves ierobežojumiem.

¹ Ierobežotas pieejamības u.c. informācija, kuras aizsardzību nosaka normatīvie akti t.sk. normatīvie akti par personas datu aizsardzību

1.2. Kas ir atvērtie dati?

Atvērtie dati ir informācija, kas publicēta tādā veidā, kas atļauj tās tālāku izmantošanu. Atvērtie dati ir apstrādājami – tos iespējams lejupielādēt, lai lietotāji datus var rediģēt un analizēt. Atvērtie dati ir pieejami bez maksas un tos ir atļauts izplatīt bez ierobežojumiem.

Atvērto datu pieeju var attiecināt uz visu informāciju, kuru valsts iestāde var publicēt, piemēram, publiskiem reģistriem un valsts informācijas sistēmu publiskajām daļām, ģeotelpisko informāciju, pētījumiem, statistiku, tabulām utt.

Atbilstoši labākajai atvērto datu praksei, datus ir ieteicams:

- 1) publicēt atvērtā mašīnlasāmā formātā (CSV, JSON, XML u.c.) vai ar programmsaskarņu (API) palīdzību;
- 2) datu publicēšanu Latvijas Atvērto datu portālā data.gov.lv veikt automatizēti, izmantojot [API vai datu publicēšanas rīku](#);
- 3) datus iekļaut vienotus identifikatorus (URI), kas tos sasaista ar citiem datiem.

2. Atvērto datu kopu noteikšanas kritēriji

Iestāžu rīcībā ir liels apjoms informācijas – sākot ar datiem, ko iestāžu darbinieki apkopo izmantojot biroja programmatūru (piemēram, *Microsoft Excel*), līdz valsts informācijas sistēmām — iestāžu uzturētiem reģistriem, kas nodrošina valsts pārvaldes procesu pamatdarbību. Neatkarīgi no formas kādā dati tiek uzglabāti, tie var būt [noderīgi sabiedrībai](#), un, īstenojot “atvērts pēc noklusējuma” pieeju, dati būtu jāpublicē (ievērojot datus aizsargājošo normatīvo aktu prasības).

Datu publicēšanas pamatprincipi

Datiem jābūt pilnīgiem — dati tiek publicēti tādi, kādi tie tiek oriģināli iegūti ar lielāko iespējamo detalizācijas pakāpi, nevis apkopotā vai modificētā formā. Ja datu pirmavots ir datne, tad vislabāk ir publicēt pirmreizējo datni, izslēdzot iespējamās neprecizitātes, kuras iespējamās manuāli pārveidojot datus citos formātos. Ja dati atrodas informācijas sistēmā, labākā prakse būtu datus automatizēti un regulāri eksportēt un, izmantojot [API vai datu publicēšanas rīku](#), izveidot procesu, kas datus automātiski publicē Latvijas Atvērto datu portālā data.gov.lv, izslēdzot cilvēciskās kļūdas iespējamību.

Datiem jābūt saprotamiem — tiem ir jāpievieno [metadati](#) (dati par datiem), kā arī, kopā ar datiem jābūt pieejamai informācijai par datu struktūru un saturu saprotamā terminoloģijā, lai lietotājam būtu skaidrs kā interpretēt un izmantot datus.

Jānodrošina datu atjaunošana un uzturēšana — dati ir regulāri jāatjauno atbilstoši tiem paredzētajam atjaunošanas biežumam. [Iestādes pienākums](#) ir saskaņā ar iestādes norādīto datu atjaunošanas biežuma klasifikatoru aktualizēt Latvijas Atvērto datu portālā data.gov.lv ievietotos datus un nodrošināt to atbilstību metadatiem.

Lai nodrošinātu datu atjaunošanu ir jāparedz resursi atvērto datu eksportēšanas un publicēšanas procesa uzturēšanai. Ja datu eksportēšana un publicēšana tiek nodrošināta:

- a. automātiski — jāveic datu eksportēšanas un publicēšanas procesu monitorings;
- b. manuāli — iestādē ir jāizveido procesi, kas atbalsta atbildīgo amatpersonu darbu un paredz regulāru datu atjaunošanas pienākumu.

Atvērto datu kopu pazīmes:

- Jebkuri dati, kas ir iestādēs rīcībā, kas var būt noderīgi sabiedrībai;
- Dati ir **aktuāli un strukturēti**;
- Dati ir aktuāli un **satur iespējami pilnīgu informāciju** par teritoriju, objektiem, subjektiem valsts vai pašvaldības apmērā;
- Dati atrodas (valsts) **informācijas sistēmā**, kas nodrošina iestādei deleģētās valsts pārvaldes funkcijas izpildi, un, ir iespējams izveidot procesus, kas datus **no sistēmas automātiski eksportē**.

Augstvērtīgu atvērto datu kopu pazīmes:

- **Dati ir pieprasīti** — pēc attiecīgās datu kopas no sabiedrības tiek saņemti regulāri pieprasījumi;
- Dati ir pieejami iespējami tuvi **reāllaikam** (*realtime*);
- Dati ir kādā no **jomām, kas Latvijas vai Eiropas Savienības mērogā noteiktas par augstvērtīgām**, piemēram:
 - Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1024 par atvērtajiem datiem un publiskā sektora informācijas atkalizmantošanu (PSI direktīva) nosaka šādu [Augstvērtīgu datu kopu tematisko kategoriju sarakstu](#): 1) ģeotelpisko datu kopas, 2) zemes novērošana un vide, 3) meteoroloģijas datu kopas, 4) statistika, 5) uzņēmumi un uzņēmumu īpašumtiesības, 6) mobilitāte;
 - [Informatīvajos ziņojumos par prioritāri atveramajām datu kopām iekļautās datu kopas](#), kas definētas kopā ar informācijas un komunikāciju tehnoloģiju nozari pārstāvošajām asociācijām;
 - [Atvērtās pārvaldības partnerības rīcības plānā](#) noteiktās datu kopas un jomas, kas veicina valsts pārvaldes caurspīdību un korupcijas apkarošanu.

3. Datu kopu atvēršana

3.1. Datu sagatavošana publicēšanai

Datu sagatavošanu publicēšanai veic šādos posmos:

1. Apzina iestādes rīcībā esošos datus un to publicēšanas iespējas:
 - a. Izvērtē visus iestādes rīcībā esošos datus, identificējot:
 - i. iespējamās atvērto datu kopas;
 - ii. datus, kurus nav iespējams publicēt saskaņā ar normatīvajiem aktiem, fiksējot atsauces un konkrētiem normatīvo aktu punktiem.
 - b. izveido identificēto atvērto datu kopu publicēšanas plānu, nosakot publicējamo datu apjomu un to, kādi tehniskie un praktiskie jautājumi jāatrisina, lai datus varētu publicēt;
2. Atbilstoši kādam no [datu publicēšanas scenārijiem](#) izvēlas veidu kā dati tiks augšupielādēti Latvijas Atvērto datu portālā data.gov.lv (izmantojot [portālā lietotos standartus](#), pēc iespējas ievērojot labāko atvērto datu publicēšanas praksi — automatizējot datu publicēšanas procesu).

3.2. Datu publicēšanas juridiskie aspekti

Atverot datu kopas vienlaikus jāvērtē uzmanība vairākiem juridiskiem aspektiem:

1. Dati jāpublicē ievērojot normatīvos aktus par informācijas aizsardzību, ja dati satur personas datus, personas datu aizsardzības ievērošanai var izmantot [Rekomendācijas atvērto datu atlases kritērijiem un publicēšanai paredzēto datu depersonificēšanu](#).
2. Datu publicēšana jāveic ievērojot [Informācijas atklātības likuma](#) un Ministru kabineta 2018. gada 25. septembra noteikumus [Nr. 611 "Kārtība, kādā iestādes ievieto informāciju internetā" V daļu \(Atvērto datu ievietošana internetā\)](#). Ja datu publicēšanu noteiktā apjomā ierobežo nozari regulējošo normatīvo aktu prasības, iestāde piedāvā grozījumus attiecīgās jomas normatīvajos aktos.

3.3. Esošo maksas pakalpojumu pārveidošana

Atvērto datu publicētāju pieredze liecina — atverot datus, iestāde mazina administratīvo slogu un palielina iestādes darbības efektivitāti. Ja atvērtie dati ir pieejami tiešsaistē, iestādei vairs nav jāatbild uz katru informācijas pieprasījumu², ja publicētajos datos atrodama pieprasītā informācija. Gan sabiedrības, gan citu iestāžu pārstāvji var izmantot atvērtos datus, tādējādi iestāde var optimizēt procesus un efektīvāk izmantot resursus un līdzekļus, kas līdz šim tika izmantoti informācijas sagatavošanai un izsniegšanai.

Ja piekļuve datu kopai šobrīd ir maksas pakalpojums, ir jāizvērtē cik finanšu un cilvēkresursu prasa katrs no šiem procesiem:

- a. Atbilžu sagatavošanas informācijas pieprasījumiem;
- b. Līgumu uzturēšana un kontrole;
- c. Autentifikācijas uzturēšana un kontrole;
- d. Maksājumu administrēšana un kontrole.

Ja finanšu un cilvēkresursu apjoms minētajiem procesiem ir lielāks vai vienāds ar ienākumiem no maksas pakalpojumiem, tad datus iespējams atvērt optimizējot iestādes iekšējos resursus.

Ja ienākumi no maksas pakalpojumiem nodrošina:

- i. datu ievākšanu un apstrādi;
- ii. informācijas sistēmu administrēšanu, programatūras licences un izmitināšanu u.c. uzturēšanas izmaksas;

Minētās izmaksas iekļauj aprēķinā par datu atvēršanai nepieciešamajiem līdzekļiem, kā papildu izmaksu pozīcijas aprēķinā var iekļaut:

- iii. pirmreizējai datu atvēršanai un datu nodošanas automātisko procesu izveidei nepieciešamos līdzekļus;
- iv. regulārai un kvalitatīvai datu uzturēšanai un publicēšanai atvērto datu veidā nepieciešamos līdzekļus.

Ja izvērtējot izmaksas tiek konstatēts, ka datu atvēršanu nav iespējams veikt iestādes budžeta ietvaros un to atvēršana rada papildu slogu iestādes budžetam, apkopoto aprēķinu noteiktajā kārtībā iesniedz budžeta sagatavošanas un izskatīšanas procesā kopā ar ministriju un valsts iestāžu priekšlikumiem prioritārajiem pasākumiem un iesniegtajiem papildu finansējuma pieprasījumiem.

² Saskaņā ar [Informācijas atklātības likuma 12. panta 3. daļu](#)